

Landskap: Småland..... *Upptecknat av:* Folke Neij.....
Härad: Tveta..... *Adress:* Bjöbergs Egendom, Tenhult.....
Socken: Öggestorp..... *Berättat av:* Enok Karlsson,
Uppteckningsår: 1936..... *Född år 1871 i Öggestorp.*

Uppteckningen rör BIN och BISKÖTSEL.

Upplysningar om meddelaren,	sid.	1.
Vilda bin	2.	*
Bihus	3.	*
Bin, olika slag	9.	*
Binas bygge	11.	*
Svärmlingen	12.	*
Binas arbete	16.	*
Övervintring	17.	*
Skattning	18.	*
Honungens användning	20.	*
Tur med bin	21.	*

Skriv endast på denna sida!

21 sid.

Hemmansägaren Enck Karisson, Hiegöl, Tenhult, har haft
bigård, allt sedan han i unga år övertog sin nuvarande gård.
Även på füdernegården höll man bin, och han säger om sin far,
att denne var "kanske inte precis bikong, men i alla fall en
bra bigubbe." Jag kan icke bedöma hr. K.s lämplighet som med-
delare angående biskötsel, men över huvud taget är han en
mångkunnig och intressant allmogetyp, som höjer sig över sina
gelykar. Han är en ofta och med gott resultat anlitad djurlä-
snickare, kunnig och rask slaktare, ~~skarp~~ iakttagare av naturen,
särskilt av fåglar och deras läten. Han är jägare och fiskare.
Han spelar fiol m.fl. instrument. I hans tal märks en ständig
strävan att uttrycka sig väl och behärskar ett ovanligt stort
ordförråd i jämförelse med andra hemmansägare i socknen.

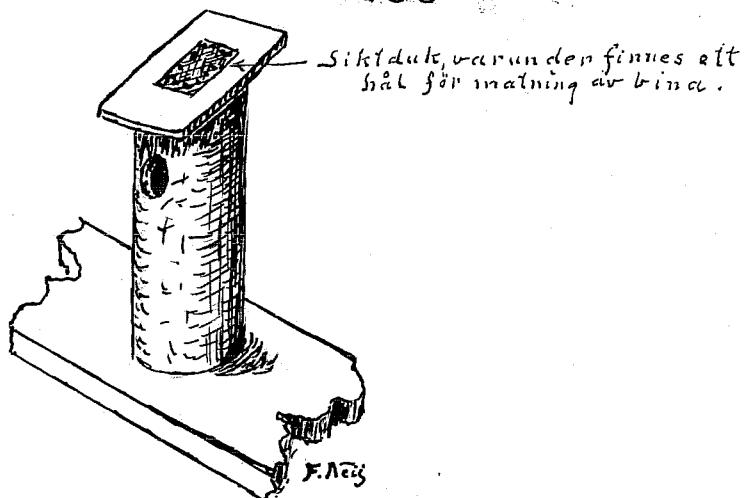
BIN och BISKÖTSEL.

Vilda bin och vildhonung. Meddelaren tror icke riktigt på existensen av verkliga vilda bin. Han anser dem vara förvildade tambin, som slagit sig ner i ihåliga trädstammar. "Då ha drönara? vatt före å utsett plats för svarmen, å så kommer den efter. Min far hade en så'n svärm en gång i ett hackspättabo i e' asp. Han satte igen hölet en kväll å satte upp en stege å sågade å aspa ett litet stöcke övanför hölet må en liten slutning mot den kanten, där hackspättahölet va'. Se'n la' han ett brett brä'e över te tak. (Då fanns bre'a brä'er på den tia). Mett på brä'et hölkade han ur ett höl må en sektsduk över, där han kunn'e mata bi'a. I November måne provbörrade han för å få reda på, hur långt neranför hölet aspa va' ihöli', å så sågade han å där unner. Den kubben, sön han hade sågat å, to' han hem å satte på lämpligt ställe. Han ställde 'n på änne å skötte se'n bi'a sön vannli'a tambi'." Se enl. beskrivning gjord skiss å sid. 3!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—2.

4688

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
3.

Att hålla tama bin kallades att "ha' bi'" eller "odla bi'".

Honung från humlor har man, sagesmannen veterligt, icke be-fattat sig med annat än på okynne.. "Förr, när di slädde ängera, hände då, att di letade öpp humlebo' å to' fram ett kakeverk.

Då va' så sto't söm en knytnäve, å då sög di på."

Bihus, Bistock (ståndstock) har använts förr, men innan medde-laren var så pass gammal, att han tog notis där om. De kallades emellertid biskämmer. (Upptecknaren vet om en biskänma i Svin-hults socken, Östergötland, vid Smålands-gränsen). "Ve tell-falli' brest på bikuper hände då också, att di to' en fjä-

4688

ring (liten tunna) å använde te bikupa". Bilåda har också brukats. Den består av en vanlig liten sockerlåda, omgiven av ett rymligt ytterskal av bräder. Mellanrummet mellan den inre och den yttre låden utfylldes med instoppat kärrhö.

Ordet skruv användes någon gång om den strutformiga hatt av granbark, som sattes över halmkuporna som ytterbetäckning. Denna skruv eller hatt sammanknölls i toppen med en smidig pinne, vilken genom ett par hål stacks ned i fogen och så lunda även höjil ihop denna.

Rikupor av korgflätning, tätad med kogödsel, ha ej varit ovanliga, ("Sådan har Pilen på Nybögget än"). Even halmkuporna vore ofta flätade samman som en korg. Detta för att kogödseln skulle fastna på, när de rappades med sådan. De vore alltså i ett stycke, men man hade till dem en löskrans för utökning nedtill av kupan. Bottnen var en lössådan av trä. Dess utskjutande del kallades flustret. Det är försett med två uppskjutande sidokanter samt är urholkat utåt för vattens avrinnande. Man har icke haft någon målning eller

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
4,

4688

märkning på flustret. "Då överlämnas åt naturen, bi'a gå rätt ändå, di tar solmärke. Men om en flötter kupa' bara nära centimeter, så går di fel. En kan säja, att bi'a å rätt så lättlockeda å lattnarrada. Tar en e' kupa frå' sett ställe å går bort å sätter den på en annan bänk å ställer e' tomkupa i stället, men exakt på samme plats, där den gamla sto', så får en si, att di tar inte så noga känning på färgen, men på platsen. Så går ja' å börjar arbeta må den gamla kupa' för skattning. Ja' har en fläkt (ett modärnt hjälpmittel, som efterträtt den längre fram i redogörelsen beskrivna tratten) må lite törvströ inuti, som legger å alar (pyr). Roken går in i kupa', å då flyger bi'a ut å gå genast te sin plats (den på den gamlas plats ställda tomkupan). Se'n kan en ta vara på honungen". Skägg är ett slags tak över flustret och skildras sålunda: "På halmkupera hade di iblann' ett ytterskal, som så' ut som ett litet hus må röggås. På framsida' över flustret skar di in en tunn bräalapp må lagom slutning utåt över 'flyghölet'. Då skulle skydda både för regn å storm. Då kal-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
5.

4688

lades skägg". Ingången till kupan kallades, som synes av ovanstående, för flyghölet. Angående hål i kupans tak berättar herr Karlsson: "Töpphol har en däröpp för att en s'a kunna ge döm mat å vatten. Kalla ventrar stelnar honungen å di kan bli sjuka i magen å få osunt i kupa'. Då kan di lätt dö, om di inte får kokad sockerlag å drecka. Den bjuder man döm på öpp i töpphollet." Man begagnar sig därvid av en "matareköpp", liknande en kakform med lodräta sidor och pip för hål i mitten. Den är svarvad av trä med hålpipen något lägre än bunkens sidor, så att, när man lägger en skiva av fönsterglas ovanpå, pipen ej når upp till glässkivan. I bottnen av bunken slås sockerlag, i vilken flyta några små trästickor för bina att gå på. Då koppen placeras över topplålet, går bina upp genom pipen, ner på dess yttersidor och ut på stickorna, där de kommer åt sockerlagen. Se teckning sid. 7!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

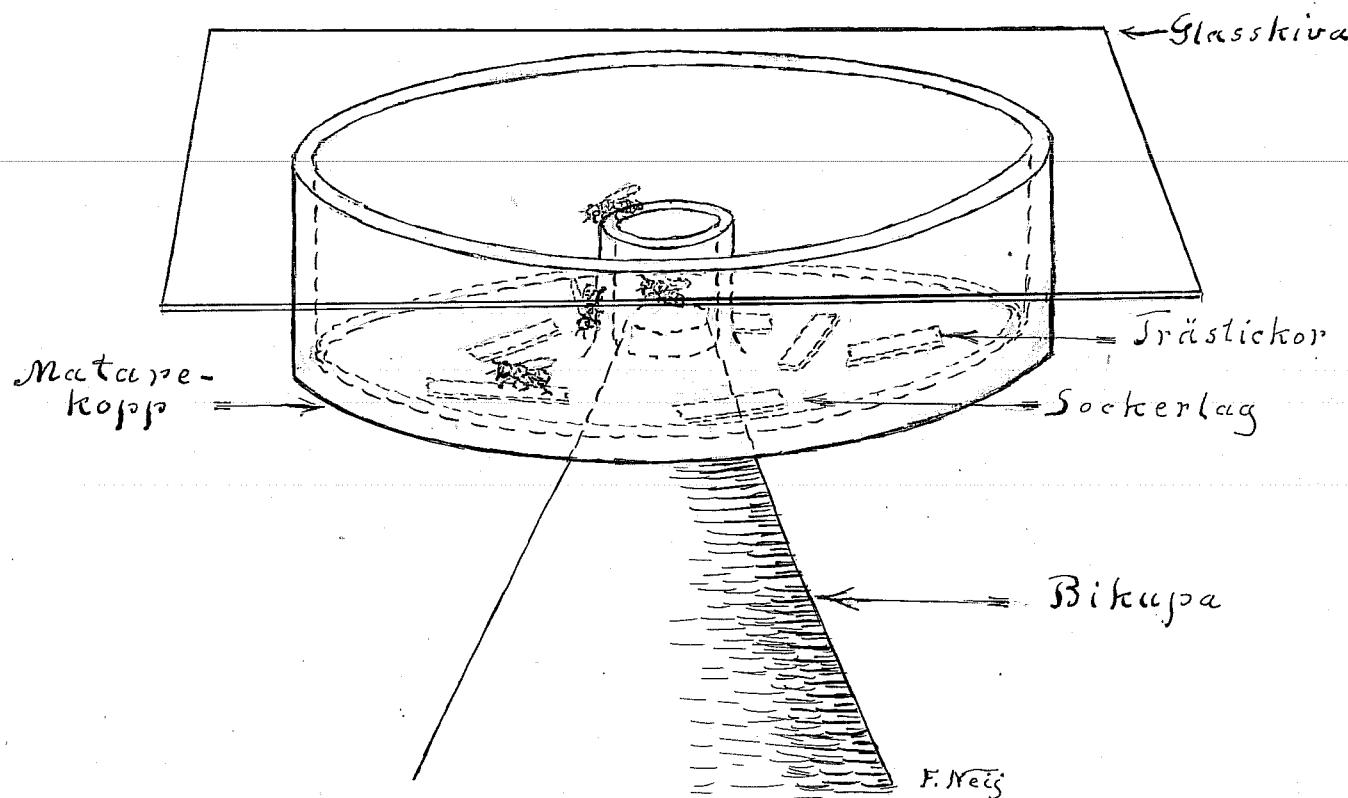
—♦—
6.

4688

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

Matareköpp.

Skriv endast på denna sida!

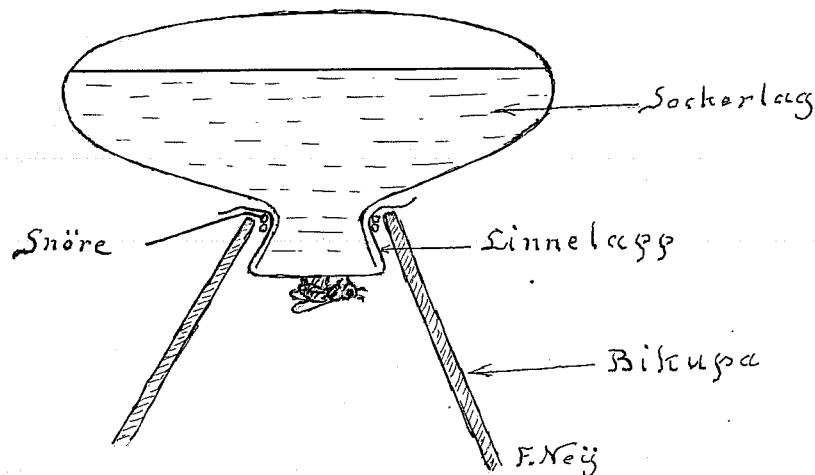
4688

Nu mera begagnar man sig ofta i stället av särskilda glas för samma ändamål. De se ut som ett stort, runt bläckhorn med en liten trattformig "hals". Man fyller glaset med sockerlag, binder en "linnen lapp" över hålet och om halsen, vänder glaset med hålet nedåt och sticker in halsen i kupans topphål. "Se'n få bi'a suga te se ätter behag." Se skiss nedan!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
8.

Genomskärning av matareglas.

Topphålet stänges till medelst en träplugg. Halmkupor tillverkades, som ovan nämnts, genom flätning av halm på vidjor eller mjuka "enerötter" och voro närmast att likna vid korgarbete. Lösa kransar hade man, men icke att sätta ovanpå kuporna utan, som förut nämnt, under desamma. När hösten kom, tog man bort dessa kransar och skattade på detta sätt honungen.

De första rankuporna här i trakten kommo i bruk vid slutet av 1800-talet. I halmkuporna brukade man ha pinner för kakverket.

De kallades kakfästen.

Den ställning, kuporna stodo på, kallade man bibänk.

Biskötseln på ett ställe kallades i sin helhet för bigård.

Halmkuporna täcktes under vintern antingen med den beskrivna bihatten av granbark (skruven) eller det likaledes beskrivna lilla "huset". Vid sträng vinter omgav man bihatten med säckar e.d.

Bin, olika slag. Bisamhället kallades helt enkelt samhälle och de enskilda bina bi. Visen kallades vise eller dröttning.

4688

Om drösnarhe säger herr Karlsson, att de gamla kallade dem "vassbi". Arbetsbina kallades arbetsbi eller arbetare och hade olika funktioner. En del av dem varo mera att anse som "ordningsväktare". "Visen" settet stell å kan inte säjas föra befälet, utan när han (man säger här gärna 'han' om visen) ska' ut må en ny svarm. Då för han befälet, å di följer vi-sén". Ett samhälle med vise benämnde man ett "rekkti't" samhälle och ett utan vise "visefallet". Att vise saknas, kunna sakkunniga personer märka, bl.a. på att "di arbeta inte alls då". Och om man gör en liten knackning på bottnen av kupan, lyssnar man förgäves efter det "behagliga" ljud, som höres, då allt är i sin ordning i kupan och bina må väl. Larverna kallas yngel. Ungbin ser man en liten tid före svärmmingen, då dessa små bin åro ute och visa sig litet. Biets olika kroppsdelar kallas: "huvet, förbålen, bakkröppen, bena å vinga". Korgen på benen är "nå'nting ludet på bena, å då senlar di material i, å där bli' då settan'e, så di får 'et må se hem". Denna anordning kallas "bözer". Biet har en

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—•—
10.

4688

"möcke' gefti'" gadd. "Då biet, sön stecks, lämnar gadden
kvar men få' dö själv för sina medbröder. Bisteck är ett ut-
märkt medel mot rematisk värk, öm då inte är uttå den fa'li'-
aste sotter. Men öm en har ömtöli't blo', töl en 'et inte, å
då är då möcke' besvä'li't å fa'li't. Den, sön ha' blett bi-
stucken, s'a samla fokti' mössjo'd å lägga på må desamma.
När bi'a börja å samla honung (i honungsdraget), då är di
arga. Öm en rör ett bi, bli di ann're arga. Å öm en slör åt
döm, bli di också arga. På främlinga' är di arga, särskilt
öm di (främlingarna) är rädda å inte stå stell. En får då
också höra ett könsti't 'låt' ifrå' bi'a. Endast skötaren
hör, öm då är ett 'obehagliit' ljud (ilska). Då måste han på
alla sätt försöka å utröna orsaken, så han kan logna döm".
Binas bygge. De efterfrågade termerna äro här icke av speci-
ell allmogetyp. Det heter: bivax (med å-liknande a), bikaka
och celler. För varje vise är en särskild cell. De övriga
(vanliga) cellerna äro av två sorter. Ungefär tredjedelen av

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
11.

bygget utgöres av celler för yngel och resten av celler för förvaring av honung. Dessa olika celler kallas resp. yngelceller och honungsceller. Visens cell kallas dröttningscell eller visecell. Termerna varmt bygge och kallt bygge användas just ej, men man sätter ändå kakornas placering i sammanhang med väderleken. Ibland kunna bina byta metod, så att man i samma samhälle ser kakor "kors å tvärs", d.v.s. både i horisontal och i vertikal ställning. Om vildbygge säger min meddelare, att en del bin bygga omedelbart, som de "slaget i", och det gäller därför att alltid passa på och genast få in dem i den tilltänkta kupan. För cellernas lock har man intet särskilt allmogeord, utan man säger lock.

Svärningen. Svärmen kallas för "svarm - fösste, ann're svarm". Det kan bli ända till fem svärmar. Att ett bisamhälle snart ämnar svärma, hör man därpå, att bi'a mana". "En da' enne' di svarma får en höra, att den ene visen skriker: "ut - ut!" Åtter nå'ra timma' börja' den ann're visen (om han

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
12.

ä' i åning, föståss) å svara: "skå - skå!" /dialektuttalet här för ska', skall/. När han ha' sagt då /d.v.s. vi ska'!/, går döm åtminstone inte över dygnet, förrän svarmen kömmer".

Föra oväsen, skjuta, slå på järn- och bleckföremål, när bina svärmade, brukade man förr göra. Men hälst skulle man spela "munnaji'a" (munspel) eller "hangklavér". "Klämmer en i må ett hangklavér, när bi'a ä' på väg å svarma, så kömmer di tebaka".

Det samhälle, från vilket svarmen utgick, kallades moderkupa (märktes med nummer å åratal). - "När e' kupa ha' svarmat tidi't, si så där en fjo'ton da'r före messömmar, då får en ett tidi't samhälle, å öm då vell-sej å blir tjänli' väderlek, kan så den kupa' i sin åning kömma må en svarm, å den kallas jongfrusvarm. Öm en svarm går tebaka te moderkupa', så beror då på, att inte visen ä' må, men den brukar di få må se sedan. Men han kan också va' för klen, så han blir leggan'e på bäcken utanför kupa'". När ett större antal bin vid vackert väder flyga utanför boningen utan att svärma, kallade man

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
13.

detta för en "solsvarm". "Di va" ute för å rensa sej". När bisvärmens hade samlat sig efter svärmningen, saade man, att "di ha satt se". Anhopningen av bin kallade man "e' klonga eller en bisvarm". Om åtgärder mot icke önskad svärmning meddelas: "En del lägger inte an på många svarma", å då måste di läga så, att bi'a inte kömmer åt å svarma. När då bi'a ve behöri' ti' vell svarma, så s'a en sätta ett apärrgaller för flyghölet men så pass glest, så att alla arbetsbi'a fär ha' sett fulla arbete igång å kömmer igenom in å ut, men drönara, som å möcke' större, bli innestängda. Då förhindras svärmninga absolut. Därigenom kan ett bisamhälle användas å skattas på honung är efter år". För att få svärmens att gå in i sin tillämnda bostad gned man kupan invändigt med en ört, som något liknar hundkäxen, och kallas "kajjutt". Ett annat förfarande, som ännu ej är bortlagt här i trakten, är att man i stället kastar sitt vatten i kupan. När en svärm skall in i sin tilltänkta kupa, så är visen "obemärkt

gången före. Men å' han inte då, så går svarmen inte in, vacken må ske' eller annat. Men å' han inkömmen, så sätter en bara flustret inte' klonga', å di går in självmant. Om di ha satt se i t.ex. en liten enebuske, så böjer en den te marken å sätter kupa' på. Om inte visen töcker öm boet, så hjälper inte lockmedel. Då går han ut å sätter sej på nytt i nå't trä' eller buske. Å då får en göra ett nytt försök må e' annan kupa". "Stocka in bi'a" sades, när det gällde att få in dem i en "skämma", annars "mata in eller ta' in bi'a". Det fick ske, först när bina hade fullkomligt lugnat sig, så att man inte såg ett enda bi i rörelse. Att flytta bina från en kupa till en annan kallades att "trumma ut eller driva ut bi'a". Att inhysa dem i den kupa, där de definitivt skulle stanna: "bona in döm". För att bina ej skulle stickas, brukade man tvätta händer och ansikte med ren ättika, blandad med lite' vatten, innan man började arbetet. Om ingnidning av kupan med en ört ("kajjutt") eller med urin är förut ta-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
15.

lat. "Om bi'a ä' oroli'a, rökar en in döm, d.v.s. di logna då å bli inte så 'ydri'a'." Tatning eller rappning med köträck är tidigare berörd.

Binas arbete. "Bi'a drar å bögger". Män talar om vår-, sommar- och höstdrag. På våren samlas ämnen att uppföda yngel och ungar med. Allra först kommer blomsterdraget, då bina även samla grankåda för byggét. Så kommer klöver- och vickerdrag. (Det förnämsta är rödklöver). Allra sist kommer ljungdraget. En del av bina äro borta dagen lång och komma hem med behen fullsatta av ämnen, som de använda vid kakbygget. En del lägga honung i kakornas hål. Dåligt drag blir det vid långa regnperioder, då bina hålla sig inne. Då blir det dåligt biår. När bina komma hem från sina utflykter, säger man, att de ha samlat eller "di ha böker". En del ha då börda av en röd färg, andra av vit och åter andra av en gul färg, allt till olika ändamål. Vid det "räätta honungsdraget" ha bina i allmänhet icke "böker", då komma de bara med föda. Efter en

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
16.

dag med gott drag hörs från kupan ett tillfredsställt sakta surrande. Om fuktavsnöringen säger man, att "bi'a svettas". Övervintring. Det samhälle, som var avsett att övervintra, kallades moderssamhälle eller "övervintringssamhälle". Man ut-såg de samhällen, som man ansåg lämpliga med hänsyn till ålder, icke för gammalt kakbygge. Framför allt skulle samhället vara bistarkt. Man bonade om dessa samhällen allt efter väderleken. Man har brukat, och brukar ännu, mata svaga samhäl-len enligt tidigare beskriven metod. Sockerlagen blandas i proportionerna 1 liter vatten till 1 kg. socker. Binas vinter-vila kallas "ventersömn". För att bina ej skulle flyga ut för tidigt på vårvarna, reste man upp en brädygg framför kuporne för att skymma solen. Annars kunde bina "starkna te eller bli' livvli'a". De komma på våren gärna ut "för å rensa sej".

"Då kan va' en bigård i närheten mä ett klent sam-hälle, söm behöver söka sin föda i ann'ra bigårda". En så-dan inkräktare kallas "tjyvbi". Bland fåglar är talgoxen den svåraste fienden. Han knackar med näbbet på flustret. "Då

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
17.

Kömmer vaktmästa'n (ett arbetsbi) må sett runda huve å s'a se, va' då a' å färde. Då kveckar talgoken se må sin spetsi'e häbb, å då bli' bara skal å krafs kvar å biet. Mal bli' då i e' kupa iblann', så då bli' möcke' må fnösk, sön faller ner på kupebötten". Vid yngelröta bli alltför många bin tagna i anspråk för renhållningen. Röta beror på, att något yngel dött och ruttnar. Då blir det sjukligt i kupan, bina få ut-
sot och kunna dö ut.

Skattning. Ur halmkupor har man skattat med tillhjälp av en liten särskild ram, som sattes under i kupan och togs bort, när hösten kom. Denna metod är gammal. Men det hände också ofta förr, att man dödade samhället, när man ville tillgodo-
göra sig honungen. Det kallades att "slakta bi'a". Det till-
gick så, att man blåste in svavelrök i kupan. Man begagnade därvid en liten plåttratt, en halv aln lång. I denna lade man en bit svavel, tände på denna, satte pipen till "flyg-
nölet" och blåste in i kupan. Då fölle bina ned på bottnen

av kupan. Man lyfte så av denna och skakade ur möjlichen återstående bin, varefter man kunde tillägna sig honungen. Även metoden med tråsor, beströdda med svavel, förekom. Likaså, att man tände på svavel i en grop och satte kupan däröver. Man skilde på yngelkakor och honungskakor. Av honungen är sommarhonungen av ljusare färg. Med förseglad honung avser meddelaren honung från medlem av biodlareförening. Övrig honung är oförseglad. (Givetvis är det icke detta, frågelistan vill ha reda på, men uttrycket förseglad resp. oförseglad honung i annan betydelse är tydligent icke känt här).

Honungen skildes från kakorna sålunda: Man uppvärmede kakorna, krossade dem och lade dem "å låt 'et renna genöm en linnen duk." På detta sätt utvunnen honung kallades självrunden. Den anses vara förmer än slungad honung. Slungning började förekomma på denna ort "för en tjugefem år se'n". En "efterskörd" från kakorna var den s.k. "tunnhonungen".

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
19.

Denna fick man genom att ytterligare behandla kakorna med varmt vatten.

Vaxet. Detta bereddes genom att man kokade kakresterna i en gryta och sedan silade innehållet och lät det silade stelna. Det som stannade i silduken, kastades bort och hade ingen särskild benämning eller användning.

Honungens användning. Som sötningsmedel vid matlagning vet man icke om, att honung här använts. Däremot på bröd utan eller tillsammans med smör.

På sår säges honungen verka "fördelande", gör såret öömt och påskyndar "mogningen". Man har för sådant bruk plågat blanda den med rågmjöl eller rågmjölsgröt. Då drog den ut det onda "lagjm starkt". Mot ondabettet, här kallat "onn'a biten", hjälpte då inte, men då va' inte skadli't." Mot hosta och förkylning brukade man dricka uppvärmd honung, vilket kallades att "glögga honung eller drecka glöggad honung." (I upptecknarens barndom gick detta så till; att man lade en

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—♦—
20.

klick honung i en sämre sked, blecksked e.d., vilken man höll över en fotogénlampa, tills honungen smälte, varefter den hälldes över i en vanlig matsked och dracks). Utan att värmas togs honung in mot "hård mage".

Honungen förvarades i glasburkar eller andra burkar, alltid med lock eller annan tillslutning. Beträffande åtgäder till förhindrande av, att honungen försockrades, svarade meddelaren, att han gärna skulle vilja lära känna någon sådan åtgärd. Man har intet medel däremot, utom att honungen "inte får stå för kallt, för då sockra' den sej fottare".

Tur med bin. "Vesst va' då olika, va' folk hade tur mä bi", men bikong, då kallades en, söm hade många bi', då kunn'e va' ann'ra, söm hade bättre tur än han. Men en 'hettесvarм' brukade då va' tur mä, å likaså, när di hade bi' te lötes, men bara, så länge sämja' varede, se'n va' då slut mä turen. Å när ägaren do', då va' då vannli't, att då ble' slut mä turen."

F. Neij